

Asia: VN/9791/2020

Rikosprosessin tehostaminen

1. Lapsiin kohdistuvien rikosten käsittelyn nopeuttaminen

a) Esitutinnan toimittamista sekä syyteharkintaa ja syytteen nostamista kiireellisesti koskevat ehdotukset sekä pääkäsittelyn pitämistä määräajassa koskeva ehdotus asianomistajan ollessa alle 18-vuotias (ETL 3:11, ROL 1:8a ja ROL 5:13)

Keskusliitto kannattaa lämpimästi ehdotusta siitä, että lapsen henkeen, terveyteen, yksityisyyteen, rauhaan, kunniaan, vapauteen tai seksuaaliseen itsemääräämisoikeuteen kohdistuvat rikokset olisi jatkossa käsiteltävä kiireellisinä. Esityksen mukaan kiireellisyys koskee esitutkintaa, syyteharkintaa, syytteen nostamista ja käräjäoikeuden pääkäsittelyn järjestämistä. Pääkäsittely käräjäoikeudessa olisi ehdotuksen mukaisesti pidettävä 30 päivän kuluessa syytteen nostamisesta. Kuten esityksessä todetaan, ehdotus määräajan asettamisesta on periaatteellisesti tärkeä ja myös yhdenmukaistaa toimintamallia niihin tapauksiin, joissa vastaaja on alle 18-vuotias. Keskusliitto haluaa kuitenkin vahvasti painottaa, että lainsäädännön muuttaminen ei yksin riitä, vaan jotta lapsiin kohdistuvien rikosten tutkintaa ja prosessia saadaan nopeutettua ilman oikeusturvan kärsimistä tai prosessin laadun heikkenemistä, tulee varmistaa, että niin poliisilla, syyttäjälaitoksella kuin tuomioistuimellakin on aidosti riittävät resurssit käytössään. Keskusliitto myös huomauttaa, että vaikka esityksessä määräaika esitetään ainoastaan käräjäoikeuden puolelle, tulee huomioida, että määräaika vaikuttaa vahvasti myös syyttäjien työhön. Huomioitava on myös se, miten ehdotetut kiireellisyyttä edellyttävät muutokset ylipäättänsä vaikuttavat, jos niitä ei asianmukaisesti resursoida. Esimerkiksi poliisin osalta on todettu, että pakottavien määräaikojen säätäminen ilman riittävää resurssilisäystä heikentäisi todennäköisesti vaativaa lapsirikostutkintaa tekevien poliisien työssäjaksamista. Tämä saattaisi entisestään lisätä henkilöstön vaihtuvuutta, joka puolestaan haastattelujen perusteella oli yhteydessä esitutkinta-aikojen pidentymiseen.(5)

(5) Fagerlund, Toivonen, Rikosprosessin kesto lapsiin kohdistuvissa seksuaalirikoksissa, Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2021:3, s. 97.

b) Edunvalvojan määräämistä esitutkinnassa koskeva ehdotus (ETL 4:8)

Keskusliitto pitää lisäksi hyvänä esitystä, että myös alaikäiselle todistajalle haettaisiin tarvittaessa edunvalvojaa. Varsinkin tilanteissa, joissa alaikäistä lasta on tarpeen kuulla todistajana rikosasiassa, jonka epäiltyinä ovat hänen vanhempansa, on tärkeää, että lapselle voidaan tarvittaessa määrätä riittävän oikeudellisen asiantuntemuksen omaava edunvalvojan sijainen, joka voi huolehtia lapsen edun toteutumisesta tilanteessa, jossa lapsi on juridisesti ja henkisesti hyvin haastavassa asemassa. Keskusliitto painottaa, että aina jos lapselle on tarpeen hakea edunvalvoja, tulee sitä hakea mahdollisimman varhaisessa vaiheessa.

2. Erityisosaamisen turvaaminen

a) Esitutinnan johdon keskittämistä alle 18-vuotiaita koskevassa esitutkinnassa koskeva ehdotus (ETL 4:7)

Ehdotus siitä, että jos esitutkinnassa kohdistetaan lapsiin tutkintatoimenpiteitä, olisi tutkinnan johto annettava tähän tehtävään erityisesti perehtyneille tutkinnanjohtajille, on kannatettava. Nykyisellään esitutkintalaki edellyttää, että alle 18-vuotiaisiin kohdistuvat tutkintatoimenpiteet on annettava mahdollisuuksien mukaan tähän tehtävään erityisesti perehtyneille tutkijoille, ja on kannatettavaa, että myös tutkintaa johtavilla henkilöillä tulisi jatkossa olla erityinen perehtyneisyys. Keskusliitto kuitenkin huomauttaa, että tämä ei saa jäädä pelkäksi tavoitteeksi (pykälässä käytetty muotoa ”mahdollisuuksien mukaan”), vaan riittävällä resurssoinnilla ja koulutuksella tulee aktiivisesti varmistaa, että tutkinnanjohtajalla todella on riittävä perehtyneisyys ja ymmärrys aina silloin kun esitutkinnassa kohdistetaan esitutkintatoimenpiteitä lapseen. Esityksen mukaan erityistä perehtyneisyyttä voidaan saada sekä koulutuksen että käytännössä hankitun kokemuksen kautta. Keskusliitto toteaa, että lapsia koskevien rikosten parissa työskenteleviä tulee aktiivisesti kannustaa asiaa koskeviin koulutuksiin ja lisäkoulutuksiin, sillä näin osaltaan yhtenäistetään toimintamalleja eri puolilla maata ja samalla varmistetaan kaikkien lasten yhdenmukainen kohtelu.

b) Esitutkintatoimenpiteiden ja tutkinnan johdon keskittämistä erityisen suojelun tarpeessa olevia asianomistajia koskevassa esitutkinnassa koskeva ehdotus (ETL 4:7a)

-

3. Tekniikan hyödyntäminen rikosprosessissa

a) Kuulustelutilaisuuden tallentamista ääni- ja kuvatallenteeseen koskeva ehdotus (ETL 9:3)

-

b) Kuulustelutilaisuuden tallentamisesta todisteena käyttämistä varten koskevat ehdotukset (ETL 9:4 ja OK 17:24)

-

4. Esitutkintayhteistyön kehittäminen

a) Tutkintasuunnitelmia koskeva ehdotus (ETL 3:3a)

-

b) Loppulausuntoa koskeva ehdotus (ETL 10:1)

-

c) Esitutkintaviranomaisen ja syyttäjän yhteistyövelvollisuutta koskeva ehdotus (ETL 5:3)

-

5. Sovittelumahdollisuudesta ilmoittamista koskevat ehdotukset (ETL 4:16 ja 4:18)

.

-

6. Ns. putkakuolemia ja poliisin voimankäyttötilanteita koskevat ehdotukset (ETL 2:4 ja 5:1)

.

-

7. Tarve ja edellytykset syyttäjän vaitiolo-oikeudesta säätämiseksi (mietinnön liite 2)

.

-

8. Muut mietinnössä käsitellyt asiat

a) Velvollisuus esitutkinnan toimittamiseen ja selvittämisvelvollisuuden laajuus

-

b) Syyteneuvottelun kehittäminen

-

c) Perusteluvelvollisuus syyttäjän ja esitutkintaviranomaisen sekä tuomioistuimen ratkaisussa

-

d) Rikosasioiden valmistelu käräjäoikeudessa

-

e) Preklusio rikosasioissa

-

f) Adheesioperiaate

-

g) Uhridirektiivin täytäntöönpano toisessa jäsenvaltiossa asuvien uhrien oikeuksien osalta

-

9. Ehdotusten vaikutukset, mukaan lukien arvio mahdollisesta tuottavuuden lisääntymisestä sekä vaikutukset ICT-järjestelmiin

10. Muuta

Lastensuojelun Keskusliitto katsoo, että esitys ja sen ehdotukset ovat lähtökohtaisesti kannatettavia. Lapset ovat yhteiskunnassa aivan erityinen ryhmä, joilla on muun muassa erityisen haavoittuvuutensa, riippuvuutensa ja oikeustoimikelpoisuuden puutteiden vuoksi perustuslaissa, kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa sekä muussa sääntelyssä tunnustettu oikeus erityiseen suojeluun (1). Onkin ensiarvoisen tärkeää, että lasten erityinen asema huomioidaan selkeästi myös rikosprosessissa. Rikoksen uhriksi joutuminen on lapselle järkyttävä kokemus ja uhrin asema rikosprosessissa kuormittava. Tutkinnan ja prosessin viiveet vaikeuttavat sekä hidastavat lapsen ja perheen toipumista. Koska lasten tai teini-ikäistenkään käsitys ajankulusta ei ole samanlainen kuin aikuisilla, painottuvat prosessin pitkän keston haitat erityisesti lasten kohdalla.(2) Esitutkinnan ja tutkimusten viipyminen aiheuttaa myös haasteita lastensuojelun työskentelylle ja viivästyttää hoitoon ohjaamista. (3) Tällä hetkellä rikosprosessin kestossa on myös selkeitä aluekohtaisia eroja, mikä asettaa rikoksen uhriksi joutuneet lapset keskenään epätasa-arvoiseen asemaan.(4)

Keskusliitto korostaa, että YK:n yleissopimuksessa lapsen oikeuksista 3 artiklassa todetaan, että kaikissa julkisen ja yksityisen sosiaalihuollon, tuomioistuinten, hallintoviranomaisten tai lainsäädäntöelimien toimissa, jotka koskevat lapsia, on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu. Saman sopimuksen 19 artikla edellyttää, että lapsiin kohdistuvan väkivallan tutkiminen ja käsiteltäväksi saattaminen on tehokasta ja vaikuttavaa. YK:n lapsen oikeuksien komitea on lisäksi yleiskommentissaan nro 13, korostanut, että tehokkaan täytäntöönpanon laiminlyöntiä on komitean mukaan esimerkiksi se, että lapsiin kohdistuvaan väkivaltaan puuttumiseen ei kohdisteta riittävästi resursseja sekä inhimillisiä voimavaroja ja valmiuksia. Euroopan neuvoston yleissopimuksessa lasten suojelemisesta seksuaalista riistoa ja seksuaalista hyväksikäyttöä vastaan (Lanzaroten sopimus) 30 artiklassa edellytetään sopijapuolten varmistavan, että tutkinta ja rikosprosessi toteutetaan ilman aiheetonta viivytystä. Lisäksi Euroopan neuvoston yleissopimus naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta (Istanbulin sopimus) korostaa naisiin kohdistuvan ja perheväkivallan lapsiuhriin ja lapsitodistajan suojelua ja tukea, jolloin tulee ottaa huomioon lapsen etu.

Keskusliitto toteaa, että toteutuessaan esitetyt lainsäädäntömuutokset tehostaisivat lapsiin kohdistuvien rikosten käsittelyä ja parantaisivat lapsien asemaa rikosprosessissa. Keskusliitto haluaa kuitenkin esittää huolensa siitä, että esitettyjen muutosten vaatimat lisäresurssit varmasti huomioidaan realistisesti poliisin, syyttäjälaitoksen ja tuomioistuimen osalta. Olisi hyvin valitettavaa, jos esitetty uudistus ei käytännön tasolla saisi mahdollisuutta toteutua resurssiongelmien vuoksi tai jos se päättyisi heikentämään lasten oikeusturvaa tai prosessin laatua. Lisäksi Keskusliitto korostaa,

että koko prosessin ajan on myös huolehdittava, että lapselle varmistetaan tarpeenmukainen tuki sekä mahdollisesti tarvittavat lastensuojelulliset toimet.

(1) Fagerlund, Toivonen; Rikosprosessin kesto lapsiin kohdistuvissa seksuaalirikoksissa, Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2021:3, s.21

(2) Laajasalo, Korkman, Rajala; Lapsiin kohdistuvien väkivaltarikosten tutkintaa nopeutettava, THL, 2020.

(3) Väkivallaton lapsuus, Toimenpidesuunnitelma lapsiin kohdistuvan väkivallan ehkäisystä 2020–2025, Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2019:27, s.314

(4) Fagerlund, Toivonen, Rikosprosessin kesto lapsiin kohdistuvissa seksuaalirikoksissa, Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2021:3, s.54

(5) Fagerlund, Toivonen, Rikosprosessin kesto lapsiin kohdistuvissa seksuaalirikoksissa, Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2021:3, s. 97.

Lindqvist Jonna
Lastensuojelun Keskusliitto